

KÖRNYEZETPUSZTULÁS ÉS KÖRNYEZETVÉDELEM

1.

Az alábbi feljegyzések célja és értelme, hogy néhány gondolatban feljegyzésben és széljegyzetben rögzítse azokat a gondolatokat és észrevételeket, amelyeket e probléma tanulmányozása hívott elő.

Kiindulópontunk és vizsgálódásunk alapja egy kiváló magyar szociológus és közgazdász két kitűnő könyve.

Jocsik Lajos két kitűnő könyvet szentelt e kérdésnek. Első könyvében összefoglalja és rendszerezi a kérdések mai helyzetét és a megoldásra váró feladatokat. Második könyvében pedig mindezt konkretizálni próbálja és napjaink lehetőségeit és első biztató eredményeit összegezi. E két könyv tehát harmonikusan kiegészíti egymást és így ad igen jó serkentést és ösztönzést e kérdések továbbgondolására.

Jocsik Lajos könyveinek az adatai:

1. Az öngyilkos civilizáció. A levegő és a víz szennyeződése, a talajerő pusztulása.

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1971. 275. old.

2. Környezetünk védelmében. Hazai feladatok és nemzetközi együttműködés.

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1976. 344. old.

Induljunk hát el mi is e két kiváló tudományos mű segítségével és próbáljunk egy vázlatos helyzetjelentést adni. A környezet pusztulásának a ténye és a környezet védelem egyre sürgetőbb volta ma olyan kérdés, amely egyformán érdekel mindenkit. Nem kell tudós szakembernek lenni ahhoz, hogy azonnal belássuk a kérdések égető és sürgős mivoltát.

Ez a föld a mi egyetlen otthonunk. És bár évszázadokig végtelennek és kimeríthetetlennek hittük és ismertük, ma egyre jobban csak azt látjuk, hogy e végtelennek és kimeríthetetlennek hitt föld egyre kisebb, egyre

szegényebb és fölöttebb szennyezetebb és a mi további életünk számára problematikusabb lesz.

Az emberiség romboló, pusztító és kíméletlenül kizsákmányoló ösztöne és rablógazdálkodása mindenütt érezteteti a maga végzetes hatását.

A termőföldek pusztulnak, a sivatagok terjednek. A végtelennek és kimeríthetetlennek hitt tenger is egyre fertőzöttebb és tragikusabb képet tár elénk. Második könyvében Jocsik idézi is a három ismert oceánkutató nyilatkozatait e kérdésről. Jacques Cousteau diagnózisa az hogy a tengerben kihal minden élet kb 30—40—50 év múlva. Picard diagnózisa tragikusabb és konkrétabb. Ő legfeljebb 25 évet ad a tengeri biológiai életének. (Környezetünk védelmében. 41. old.)

A tudósok világszerte egyre drámaibb hangon hívják fel az emberiséget a közelgő veszélyre. De vajon a veszélytudat nyílt és ilyen drámai hangú feltárása elegendő lesz-e ahhoz hogy, világméretű akció induljon meg a föld megmentéséért?

Erre a veszélyes helyzetre hívja fel figyelmünket is az ENSZ egykori főtitkára is. U Thant 1969-ben a következőképp foglalta össze az emberiség helyzetét és a legfontosabb feladatokat e téren.

„Nem szeretnék túlzottan drámai hangot megütni, de azon értesülések alapján, amellyel mint az ENSZ főtitkára rendelkezem arra a következtetésre jutok, hogy az Egyesült Nemzeteknek még tíz év áll a rendelkezésére, hogy alárendeljék régi veszekedéseiket és hogy elkezdjék általános megegyezésüket a fegyverkezési verseny befejezésére, az emberi környezet fejlesztésére, a demográfiai robbanás megfékezésére és a fejlődésre szükséges eszközök biztosítására. Ha ezt a megegyezést nem sikerül elérni a következő tíz évben akkor azok a problémák, amelyeket említettem olyan elrémítő méreteket fognak majd ölteni, hogy kisiklanak majd ellenőrzésünk lehetősége alól.”

(Granice Rasta. Zagreb, 1974 1. old.)

U Thant felhívását egyre nagyobb mértékben igazolják, bővítik és konkretizálják a világ tudományos fórumai. Az UNESCO szervezésében megtartott Stockholmi környezetvédelmi konferencia is ezt a drámai helyzetet elemezte és hívta fel a világ közvéleményét erre a helyzetre, és a katasztrofális jelenségek sorozatára.

2.

A probléma jelenlegi helyzete három kérdéscsoportot emel ki e helyzet elemzésénél.

Az első a túlnépesedés kérdése és az azzal szervesen összefüggő egyre nagyobb és gyorsabban kielégítendő igények kérdése.

A második az emberiség romboló, kizsákmányoló türelmetlen ösztöne jelzik.

A harmadik tényező az egyéni, a csoport és a regionális érdekek kizárólagos érvényesítése. A pillanatnyi haszon itt előtérbe kerül a későbbi rombolások és fokozatos pusztulások tényével szemben.

Vegyük sora a kérdéseket.

A túlnépesedés korunk növekvő veszélye és végzetessé válható problémája lesz. Az egykori szépen és jól hangzó szavak és fogalmak a boldog sokgyermekes család a gyermekáldás és boldog családi élet mint olyan kifejezések amelyek korunkban elvesztik régi hagyományos értelmüket és jelentésüket.

Európában e téren még nem oly végzetes a helyzet. De Afrikában Ázsiában és más fejletlen országokban csak azt látjuk, hogy ott a legtöbb gyerek ahol a legnagyobb a nyomor, inség és ahol a járványok és különféle betegségek ezrével pusztítják az embereket. A szárazságok járványok és katasztrófális helyzetből létrejövő tömeges éhhalál úgy látszik újra bevonul a történelembe mint a legszörnyűbb rémek és borzalmak egyike. És e jelenségek leírásánál szinte feleslegessé válnak a patetikus jelzők és drámai felhívások drámai helyzetjelentések.

De hogy mit jelent a túlnépesedés kérdése azt jól világítja meg Földünk három legnagyobb világvárosának helyzete is. New-York, Tokio és London a szemünk előtt jelzi és illusztrálja hogy mi lesz velünk ha mi is később, valamelyik hasonló nagyvárosban fogunk élni. És e milliós nagyvárosok lakossága rohamosan növekszik. Nemcsak a természetes népszaporulat révén, hanem azért is, mert még sehol sem sikerült megtalálni azt a biztos óvszert, amely meggátolja a vidéki lakosoknak a nagyvárosokba való özönlését. Ez a kettős méretű lakosságnövekedés kíméletlen logikával és határozottsággal készíti elő a nagyvárosok lassú pusztulását is.

Az embertelen élet és munkakörülmények, a mérgezett levegő és a mindent elborító szemét. A környező folyók és tengerek vizének a szennyeződése mind olyan tényezők, amelyek előkészítik e nagyvárosok lassú, kihalását, illetve tragikus összeomlását is. Ahol a néhány millió ember mellett néhánymillió autó is bőségesen gondoskodik a levegő mérgezéséről, ott nem rózsásak a kilátások.

A másik tényező, amely jelentősen megnehezíti a kérdések megoldását az emberiség romboló, kizsákmányoló durván felhasználó ösztöneiben életmódjában munkastílusában rejlik.

Az emberiség még mindenütt rablógazdálkodást folytat a természettel szemben. A cél az, hogy minél gyorsabban nyersanyaghoz, fához, élelmiszerhez és egyéb termékekhez jussunk. Az a tény, hogy eközben a pillanatnyi haszon és a gyors eredmény évtizedekre kiható visszaesést hanyatlást eredményez, az mindig kivesz a köztudatból. Ahhoz hogy néhány négyzetkilo-

méternyi erdőt kiirtunk, ahhoz bőven elég néhány nap vagy hét. De ha a kiirtott erdők helyén új erdőt akarunk telepíteni, akkor a hosszadalmas, facsemete telepítés után még vagy húsz évig kell várni amíg újból teljes és felhasználásra alkalmas fagazdaságot kapunk.

Rombolni, pusztítani gyorsan felhasználni tehát mindig könnyű. De ha mindezt csak részben is helyre akarjuk hozni akkor hosszú évek és évtizedek szervezett munkája és szívós türelmére van szükség. És hogy mindez tragikusabb legyen e rablógazdálkodást a természet gyors kizsákmányolását általában úgy hívják, hogy a természet felett aratott győzelem.

Engels pontosan száz év előtt 1876 -ban ezt írta erről!

„De azért ne kérkedjünk túlságosan a természetten aratott emberi győzelmeinkkel. A természet minden ilyen győzelemért bosszút áll rajtunk. Bár mindegyiknek a következményei elsősorban azok, amelyekre számítottunk, de másod- és harmadsorban egészen más, előre nem látott hatásai vannak, amelyek ezeket az első hatásokat nagyon is gyakran megszüntetik. Azok az emberek, akik Mezopotámiában, Görögországban, Kis-Ázsiában és egyebütt kiirtották az erdőket, hogy művelés alá vehető földhöz jussanak, nem is álmodták, hogy ezzel megvetették mostan pusztasággá válásának alapjait, mivel az erdőkkel együtt megfosztották őket a nedvesség gyűjtőközpontjaitól és tartályaitól.” (Marx-Engels Művei, 20. 457. old.)

Ennek a rablógazdálkodásnak az okait Engels a habzsoló és a pillanatnyi haszon hajhászásában látja.

„Ahol egyes tőkések a közvetlen profit kedvéért termelnek és cserélnek, ott elsősorban csak a legközelebbi, legközvetlenebb eredmények jöhetnek tekintetbe. Ha az egyes gyáros vagy kereskedő a gyártott vagy bevásárolt árut csak a szokásos profitocskával is eladja, meg van elégedve és nem törődik vele, hogy mi lesz az áruból és annak vásárlójából. Épp így nem törődik e cselekvések természeti hatásaival. A kubai spanyol ültetvényesek, akik a lejtőkön leégették az erdőket és a hamuban elég trágyát találtak, igen jövedelmező kávécserjék egy nemzedéke számára – mit bánták ők, hogy utóbb a tropikus záporok az immár védtelen televényt magukkal sodorták és csak csupasz sziklákat hagytak maguk után?”

(Marx-Engels Művei, 20. 459. old.)

Az egyéni, a csoport vagy a regionális érdekek a társadalmi életben mindig is döntő módon gátolták a környezetvédelmet. Az emberek autót vesznek, hogy ezzel minél gyorsabban és könnyebben közlekedjenek, ezt tehát egyéni érdekük és hasznuk. Mindennek azonban egyelőre az a következménye, hogy ezzel tömegesen mérgezik a levegőt. És ez őket nem is érdekli, mert fontosabb a számukra az a pillanatnyi haszon, hogy autójuk van.

Az autógyárosoknak éppen úgy nem okoz gondot a levegő szennyeződése, hiszen épp ez adja meg tevékenységük tartalmát és hasznát, hogy hatal-

mas hasznot húznak az autógyártásból és eladásból. Az a tény, hogy ezt másképp is lehet és hogy nemcsak szükséges, hanem lehetséges is a kevésbé ártalmas motorok előállítását az őket kevésbé nyugtalanítja. Az új motorok és új eljárások megtervezése és végül sorozat gyártása hosszadalmas folyamatot jelent, és egyelőre itt nagyobbak a költségek mint a később behozható haszon.

Az egykor gyarmati de nemrég felszabadult országok például a gyors haszon érdekében kíméletlen erdőirtásba kezdtek, hogy minél előbb és kifizetőbb módon hasznosítsák a növekvő nemzetközi butorba szükségletet. De az erdőirtással párhuzamosan nem folyik erdőtelepítés és talajmegújítás. Az egykori erdők helyén sivatag lesz és terméketlen holt vidék.

3.

A jelenlegi iparilag fejlett országok általános ipari tevékenységét úgy jellemezhetjük, hogy a tömeges szemétermelés és a szemétdombok szaporításának igen hatásos és gyors módját. Amerikában évente előállítanak 8—10 millió gépkocsit a kereslet és a kínálat ingadozó és hullámzó helyzete szerint. De ugyanakkor minden évben 7—8 millió gépkocsi kerül a városok közelében levő szemétdombokra, vagy a tulajdonosok egyszerűen csak otthagyják őket valamelyik országút szélén.

Hasonló sorsuk van az egyszer használatra vett és tovább már nem felhasználható csomagolásoknak dobozoknak üvegeknek. A gyártásnak az egyik elve az lett, hogy csupa olyan árut gyártsanak, amely a rövid és felhasználás után a szemétdombra kerül. A reklámozás nemzetközi stílus és módszere is arra ösztönzi az embereket, hogy mindig az új a legmodernebb, a legdivatosabb autót rádiót Tv, házigépeteket vegyünk meg. És amikor megjelenik az új divat, az új stílus akkor az új megvételével a régit dobjuk és még akkor is ha az még néhány évig jól működne és hasznos volna a számunkra.

A hulladék, a félig felhasznált nyersanyag és az egyre több szemét lassan eltorlaszolja az egész életünket.

Ha pedig a felhalmozódó szemetet nem tudjuk okosan tárolni és újra felhasználni akkor ez szükségszerűen nemcsak az ember környezetének a szennyeződéséhez és mérgezéséhez járul hozzá, hanem szó szerint eltorlaszolja az utakat, utcákat és később az egész városi életet is.

Az újságok bőségesen megírták hogy a New-Yorki szemetesek sztrájkja alatt milyen apokaliptikus képet tárt fel az utcák és terek szemetekkel eltorlaszolt látványa. És ha egy néhány napi ilyen szemetessztrájk után rohamosan elszaporodnak az egerek, patkányok, különféle élősdik és bogarak ha ennek a következménye egyszer egy pusztító méretű járvány lesz, akkor

talán az emberek is észbekapnak és azt fogják mondani, hogy e téren gyökeres változásokra van szükség, mert egész emberi életünk fennmaradása forog veszélyben.

Amerikában működik már néhány szemétfeldolgozó gyár, amely a városi szemétdombok anyagát kiselejtezi, osztályozza és a nem fém és üvegtartalmú hulladékot és szemetet újból hasznosítható trágyává és talajtápláló vegyi anyagokká dolgozza fel.

Ez jó példa és hasznos kezdeményezés. De hány év és évtized múlik el amíg általános alkalmazást nyer mindez minden országban és helyen.

Így hát az úrrakéták és atomtelepek szomszédságában a hatalmas szemétdombok a mérgezett levegőjű városok, a mérgezett vizű folyók és a terméketlen sivataggá váló földek jelzik, hogy az emberi haladásnak és fejlődésnek még mindig vannak szomorú árnyfoltjai, és ezek az árnyfoltok egyre terjednek.

4.

A levegő szennyeződésének a legnagyobb forrása az autó. Az általános statisztikai adatok szerint a levegő szennyeződésének és mérgezésének fő forrása az autó. És csak ezután jönnek a gyári és ipari kémények és kisebb mértékben a magánházak kéményeiből felszálló füst és korom.

A levegő szennyeződése a nagyvárosokban nyeri el a maga szinte apokaliptikus méreteit. Az újságok nemrég hírt adtak arról, hogy Tokio legforgalmasabb utcáin és terein oxigénpalackos automatákat állítottak fel a fuldokló és a mérges levegőt nehezen lélegző emberek számára. Sok helyen már komolyan fontolgatják a gázálcok használatát a városi forgalomban.

(Mert ugyebár könnyebb feltenni a gázálcot, mint eltüntetni a városok légköréből a mérgező gázokat és a füstöt.)

A folyók a tavak és a tengerek szennyeződése nemcsak a halak és a vízinövények kipusztulását jelenti, hanem azt is, hogy egyre nehezebb lesz majd tiszta ivóvízhez jutni az ilyen folyók, tavak és tengerek közelében. És a mérgezett víz tovább fogja mérgezni a földet és a környező természet is. Európa egyik legnagyobb folyója a Rajna már régen úgy él a köztudatban mint halálfolyó, ahol már sem hal sem növény nem maradhat életben. A Rajnában veszélyes fürdeni is, a különféle mérges vegyi anyagok állandó jelenléte miatt. A többi európai folyó is veszélyesen közeledik a rajnai példához és rémképhez.

A föld pusztulása a mi számunkra azt jelenti, hogy a föld terméketlen sivataggá üres és kopár területté válik. A közelben kiirtott erdők a hirtelen szárazságok és a zord telek ingadozásait hozzák létre. A föld nedvességtar-

talma egyre csökken e helyeken és így hát elkerülhetetlen az egykori termőföldek és erdők végzete, hogy terméktelen sivatagokká váljanak.

A tömeges és szervezett erdőirtás Európában éppen úgy mint Afrikában és Ázsiában szükségszerűen csak a sivatagok terjedéséhez vezet. Az afrikai Szahara sivatagáról már régen tudják, hogy minden évben néhány kilométert lép előre. És ha ez így folytatódik, akkor néhány évtized múlva Afrikában már nem lesznek sem erdők sem megművelésre alkalmas földek, hanem csak sivatagok.

Az erdők jelentik pedig a természetnek a tüdejét és állandó víztároló bázisát is. Ahol sok az erdő, ott folyók is bővízűek és tiszták és a levegő tisztasága is lehetővé teszi az állatok és növények elterjedését és termékeny életét.

A pusztuló erdők, folyók és a szennyezett levegőnek a tragikus velejárója, hogy egyre több olyan halat, madarat, állatot és növényt tartanak számon, amely kiveszőfélben van vagy teljesen kipusztúl. És ezt a pusztítási folyamatot az ember is igen hatékonyan elősegíti. A bálnákat majdnem teljesen kiirtották már. A fókák, rozmárok és jegesmedvék sorsa is meg van pecsételve. Afrikában az elefántok oroszlánok, és tigrisfajták is kiveszőfélben vannak.

A természetet meghódító ember lányomait a pusztulás kíséri.

5.

Ha felsoroljuk a bajokat, ha elmondjuk e helyzet okait és mély társadalmi elemzést végzünk e helyzetről vajon mit teszünk, mit is tehetünk **ezzel?**

És itt nemcsak sürgős és hathatós társadalmilag szervezett tevékenységre van szükségünk, hanem arra is, hogy ennek az akciónak nemcsak országos hanem világméretű és jól szervezett formája kell, hogy legyen.

Ez pedig csak úgy lehet igazán eredményes ha mindenütt egyforma szervezettséggel, meggyőződéssel és szenvedéllyel végzik. Mi értelme van például a folyóvíz tisztításának, ha a másik országban még mindig szennyezik és mérgezik a folyó vizét.

Ez a szervezett és az egész emberiséget átfogó akció csak úgy lehet eredményes ha a társadalmi akció, a törvények és az alkotmányok erejével kényszeríti az ellenálló erőket, hogy az egész emberiség érdekében cselekedjenek és mondjanak le a maguk pillanatnyi érdekeiről és hasznáról. Rá kell kényszeríteni tehát a rablógazdálkodást a káros ipari termelést folytató embereket, csoportokat és regionális tényezőket, hogy gyökeresen változtassanak a maguk társadalmi gyakorlatán.

E munka nehézségei épp ott mutatkoznak meg ahol felismerjük azt, hogy a kapitalista társadalom keretein belül például nem lehet arra kény-

szeríteni a nagyipart és kereskedelmet, hogy másképp termeljenek, másképp kereskedjenek és használjanak fel mint ahogyan azt eddig tették.

És mindez csak egy hosszabb történelmi távlatban és csak a szocializmus gazdasági és társadalmi szervezetében valósítható meg. Vajon lesz-e az emberiségnek elég szervező ereje és elég erős kritikai öntudata ahhoz, hogy ezt világméretben az ENSZ keretében meg is tudja valósítani?

Mi csak kérdéseket tettünk fel és növekvő aggodalmakat fejeztünk ki. A végső feleletet és választakat a jövő adja meg.